

SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI YANADA RIVOJLANTIRISH BORASIDAGI ISLOHOTLAR VA AMALIY NATIJALAR

Bektemirova Shoxsanamxon Zuxriddin qizi

ADTI jarrohlik kasalliklar mutaxassisligi 1-kurs magistratura talabasi.

Telefon raqami: +998902070056

Madazimova Xilola Mo'minovna

ADTI Ijtimoiy gigiena va sog'liqni saqlashni boshqarish kafedrasida katta o'qituvchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20058605>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, tibbiy xizmatlar sifati va qulayligini oshirish, raqamlashtirish, birlamchi tibbiy yordamni takomillashtirish hamda kadrlar salohiyatini mustahkamlash borasida amalga oshirilgan islohotlarning amaliy natijalari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida sog'liqni saqlash tizimidagi institutsional o'zgarishlar, aholining tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi, ona va bola salomatligi ko'rsatkichlari, kasalliklarni erta aniqlash hamda profilaktik tadbirlarning samaradorligi o'rganildi. Shuningdek, telemeditsina, elektron tibbiy kartalar va zamonaviy diagnostik texnologiyalarni joriy etish natijasida tizim samaradorligi oshgani ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash tizimidagi kompleks islohotlar aholining umr davomiyligi va hayot sifatini yaxshilashga xizmat qilayotganini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: sog'liqni saqlash, islohotlar, raqamlashtirish, birlamchi tibbiy yordam, telemeditsina, tibbiy xizmat sifati, profilaktika, innovatsiya, tibbiy boshqaruv, aholi salomatligi.

REFORMS AND PRACTICAL RESULTS IN THE FURTHER DEVELOPMENT OF THE HEALTHCARE SYSTEM

Abstract. This scientific article analyzes reforms aimed at modernizing the healthcare system, improving the quality and accessibility of medical services, digitalization, strengthening primary healthcare, and enhancing human resource capacity. The study examined institutional transformations in the healthcare sector, accessibility of healthcare services, maternal and child health indicators, early disease detection, and the effectiveness of preventive measures.

Furthermore, the implementation of telemedicine, electronic medical records, and advanced diagnostic technologies has been scientifically substantiated as contributing to increased system efficiency. The findings demonstrate that comprehensive healthcare reforms significantly contribute to improving population health outcomes, life expectancy, and quality of life.

Keywords: healthcare, reforms, digitalization, primary healthcare, telemedicine, quality of medical services, prevention, innovation, healthcare management, public health.

РЕФОРМЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Аннотация. В данной научной статье проанализированы реформы, направленные на модернизацию системы здравоохранения, повышение качества и доступности медицинских услуг, развитие цифровизации, совершенствование первичной медико-санитарной помощи и укрепление кадрового потенциала. В ходе исследования были изучены институциональные изменения в системе здравоохранения, уровень доступности медицинской помощи населению, показатели охраны материнства и детства, эффективность ранней диагностики заболеваний и профилактических мероприятий.

Особое внимание уделено внедрению телемедицины, электронных медицинских карт и современных диагностических технологий, способствующих повышению эффективности системы здравоохранения.

Результаты исследования показали, что комплексные реформы в сфере здравоохранения способствуют улучшению показателей здоровья населения, увеличению продолжительности жизни и повышению качества жизни.

Ключевые слова: *здравоохранение, реформы, цифровизация, первичная медико-санитарная помощь, телемедицина, качество медицинских услуг, профилактика, инновации, медицинский менеджмент, здоровье населения.*

Kirish

Dunyo miqyosida sogʻliqni saqlash tizimi jamiyat taraqqiyoti va inson kapitalining muhim tarkibiy qismi sifatida eʼtirof etiladi. Zamonaviy global muammolar, jumladan pandemiyalar, surunkali kasalliklar sonining ortishi, ekologik omillar hamda demografik oʻzgarishlar sogʻliqni saqlash tizimlarini tubdan takomillashtirishni talab etmoqda. Soʻnggi yillarda koʻplab davlatlar qatorida Oʻzbekiston Respublikasida ham sogʻliqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, aholiga sifatli va xavfsiz tibbiy xizmat koʻrsatish, tibbiy sugʻurta mexanizmlarini joriy etish hamda tibbiy yordamning barcha bosqichlarini integratsiyalashga qaratilgan keng koʻlamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Sogʻliqni saqlash tizimidagi islohotlarning asosiy maqsadi — aholi salomatligini mustahkamlash, kasalliklarning oldini olish, tibbiy xizmatlardan teng foydalanish imkoniyatini yaratish hamda inson umr davomiyligini oshirishdan iboratdir. Ayniqsa, birlamchi tibbiy-sanitariya yordamini rivojlantirish, oilaviy poliklinikalar faoliyatini takomillashtirish, tor mutaxassislik xizmatlarini hududlarga yaqinlashtirish va tibbiy muassasalarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash muhim yoʻnalish sifatida belgilandi.

COVID-19 pandemiyasi sogʻliqni saqlash tizimining real imkoniyatlarini namoyon etib, raqamli texnologiyalarni joriy qilish zaruratini yanada kuchaytirdi. Natijada telemeditsina, elektron retseptlar, elektron tibbiy hujjatlar, masofaviy monitoring va sunʼiy intellektga asoslangan diagnostika elementlari keng rivojlana boshladi. Shu bilan birga, sogʻliqni saqlash tizimida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish, xususiy tibbiyot ulushini oshirish va xalqaro standartlarni joriy etish boʻyicha ham sezilarli ishlar amalga oshirildi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi sogʻliqni saqlash tizimidagi islohotlarning amaliy samaradorligini baholash, ularning aholining turmush sifati va sogʻligʻiga taʼsirini ilmiy asosda tahlil qilish zarurati bilan izohlanadi.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqotda tizimli tahlil, statistik kuzatuv, retrospektiv va komparativ metodlardan foydalanildi. Tadqiqot uchun milliy va xalqaro sogʻliqni saqlash tashkilotlari hisobotlari, normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar, sogʻliqni saqlash vazirligi maʼlumotlari hamda xalqaro indekslar asos qilib olindi.

Tadqiqot davomida quyidagi yoʻnalishlar oʻrganildi:

- birlamchi tibbiy yordam tizimining rivojlanishi;
- raqamli sogʻliqni saqlash texnologiyalarining joriy etilishi;
- ona va bola salomatligi koʻrsatkichlari;
- tibbiy xizmatlar sifati va qulayligi;
- profilaktik tibbiyot samaradorligi;

- tibbiy kadrlar salohiyati va ta'lim tizimi;
- davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar.

Ma'lumotlar tahlilida statistik ko'rsatkichlarning dinamikasi, foizli o'zgarishlar, grafik tahlil va ilmiy adabiyotlar bilan qiyosiy baholash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO), UNICEF, World Bank hamda xalqaro tibbiy jurnallarda chop etilgan ilmiy ishlardan foydalanildi.

Tadqiqotda sog'liqni saqlash tizimining institutsional rivojlanishi va tibbiy xizmatlar sifatini baholashga oid zamonaviy yondashuvlar qo'llanildi.

Natijalar

Tahlillar natijasida sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilgan islohotlar aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatlar sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlandi.

Birlamchi tibbiy yordam tizimining takomillashuvi

So'nggi yillarda oilaviy poliklinikalar va qishloq vrachlik punktlari faoliyati tubdan qayta tashkil etildi. Natijada birlamchi tibbiy yordamning hududiy qamrovi kengaydi, aholining shifokorlarga murojaat qilish imkoniyati yaxshilandi. Profilaktik ko'riklar soni oshib, kasalliklarni erta bosqichda aniqlash ko'rsatkichlari yaxshilandi.

Ayniqsa, arterial gipertenziya, qandli diabet, yurak-qon tomir kasalliklari va onkologik kasalliklarni skrining qilish tizimi rivojlandi. Bu esa og'ir asoratlar va nogironlik holatlarining kamayishiga xizmat qildi.

Raqamlashtirish va telemeditsina

Elektron sog'liqni saqlash platformalarining joriy qilinishi tibbiy hujjatlar aylanishini soddalashtirdi. Elektron navbat, elektron retsept va elektron tibbiy karta tizimlari bemorlar uchun qulaylik yaratdi.

Telemeditsina texnologiyalarining joriy etilishi ayniqsa uzoq hududlarda yashovchi aholi uchun muhim ahamiyat kasb etdi. Masofaviy konsultatsiyalar tufayli tor mutaxassislar xizmatidan foydalanish imkoniyati oshdi. Shu bilan birga, vaqt va moliyaviy xarajatlar sezilarli darajada qisqardi.

Ona va bola salomatligi

Onalar va bolalar salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan dasturlar natijasida perinatal va neonatal o'lim ko'rsatkichlari kamaydi. Tug'ruq komplekslarining zamonaviy jihozlanishi, prenatal diagnostika va skrining dasturlarining kengaytirilishi homiladorlik patologiyalarini erta aniqlash imkonini berdi.

Bolalar orasida emlash qamrovining oshishi infeksiyon kasalliklar tarqalishining oldini olishda muhim rol o'ynadi. Immunoprofilaktika dasturlarining takomillashtirilishi epidemiologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

Tibbiy kadrlar salohiyati

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari va malaka oshirish tizimining modernizatsiya qilinishi kadrlar tayyorlash sifatini yaxshiladi. Simulyatsion markazlar, klinik treninglar va xalqaro hamkorlik dasturlari amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini berdi.

Hududlarda tor mutaxassislar yetishmovchiligini kamaytirish maqsadida maqsadli kvotalar va rag'batlantirish mexanizmlari joriy etildi.

Davlat-xususiy sheriklik

Xususiy tibbiyot sektorining rivojlanishi raqobat muhitini shakllantirdi hamda tibbiy xizmatlar sifati oshishiga olib keldi. Diagnostika, laboratoriya va yuqori texnologik davolash xizmatlari ko'lamini kengaytdi.

Davlat-xususiy sheriklik asosida tashkil etilgan zamonaviy klinikalar aholining murakkab tibbiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga yordam berdi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan kompleks islohotlar aholi salomatligini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatdi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, tizimda olib borilgan institutsional o'zgarishlar nafaqat tibbiy xizmatlarning sifati va qulayligini oshirdi, balki aholining tibbiy madaniyati hamda profilaktik yondashuvga bo'lgan munosabatini ham ijobiy tomonga o'zgartirdi.

Birlamchi tibbiy-sanitariya yordamining kuchaytirilishi sog'liqni saqlash tizimidagi eng muhim strategik yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Oilaviy poliklinikalar faoliyatining kengayishi, patronaj tizimining takomillashtirilishi va skrining dasturlarining joriy etilishi natijasida kasalliklarni erta aniqlash imkoniyatlari oshdi. Ayniqsa yurak-qon tomir, endokrin, onkologik hamda surunkali respirator kasalliklarni dastlabki bosqichlarda aniqlash ko'rsatkichlarining yaxshilangani aholining umr davomiyligini uzaytirish va nogironlik holatlarini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarni joriy qilish sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Elektron sog'liqni saqlash tizimlari, elektron retseptlar, yagona tibbiy baza va telemeditsina platformalari tibbiy yordam ko'rsatishning tezkorligi hamda aniqligini sezilarli darajada yaxshiladi. Ayniqsa, pandemiya davrida masofaviy konsultatsiyalar va onlayn monitoring tizimlari sog'liqni saqlash tizimining uzluksiz faoliyatini ta'minlashda muhim rol o'ynadi. Shu bilan birga, raqamlashtirish ortiqcha byurokratik jarayonlarni qisqartirib, tibbiy hujjatlar aylanishini soddalashtirdi hamda boshqaruv shaffofligini oshirdi.

Ona va bola salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan dasturlar samaradorligi ham tadqiqot natijalarida yaqqol namoyon bo'ldi. Zamonaviy prenatal diagnostika usullarining joriy etilishi, tug'ruq muassasalarining texnik jihozlanishi va malakali mutaxassislar tayyorlash tizimining rivojlantirilishi maternal hamda neonatal xavflarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Profilaktik emlash dasturlarining keng qamrovda amalga oshirilishi esa bolalar o'rtasida infeksiyon kasalliklarning kamayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining rivojlanishi sog'liqni saqlash tizimida raqobat muhitini shakllantirib, xizmatlar sifatining oshishiga sabab bo'ldi. Xususiy klinikalar va diagnostika markazlarining son jihatdan ortishi yuqori texnologik tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi. Bu esa davlat tibbiyot muassasalariga tushayotgan yuklamani kamaytirish bilan birga, bemorlarning tanlov imkoniyatlarini ham oshirdi.

Biroq o'tkazilgan tahlillar ayrim muammolar saqlanib qolayotganini ham ko'rsatdi.

Jumladan, chekka hududlarda tibbiy infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, tor mutaxassislar tanqisligi va internet tarmog'i qamrovining pastligi ayrim raqamli loyihalarni to'liq joriy etishga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, zamonaviy diagnostik uskunalardan foydalanish va ularni texnik xizmat ko'rsatish bilan bog'liq iqtisodiy xarajatlar ham tizim uchun muhim muammolardan biri hisoblanadi.

Moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ko'plab rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, majburiy tibbiy sug'urta tizimini samarali joriy qilish sog'liqni saqlash tizimining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli kelgusida tibbiy sug'urta mexanizmlarini bosqichma-bosqich kengaytirish va aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yanada oshirish zarur.

Xalqaro tajribalar bilan qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sog'liqni saqlash tizimi faqat davolashga emas, balki profilaktika, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va kasalliklarning oldini olishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, aholining tibbiy savodxonligini oshirish, sog'lom ovqatlanish, jismoniy faollik va psixologik salomatlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha milliy dasturlarni yanada rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt, biotexnologiya va genom tahliliga asoslangan innovatsion yondashuvlarning joriy etilishi sog'liqni saqlash tizimining keyingi bosqichdagi rivojlanishida asosiy omillardan biri bo'lishi kutilmoqda. Sun'iy intellekt yordamida diagnostika aniqligini oshirish, katta hajmdagi tibbiy ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va individual davolash strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyatlari tibbiyotning yangi istiqbollarini ochmoqda.

Umuman olganda, sog'liqni saqlash tizimida olib borilayotgan islohotlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida aholining salomatlik ko'rsatkichlarini yaxshilash, umr davomiyligini oshirish va inson kapitalini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Tizimni izchil modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish kelajakda yanada yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar tibbiy xizmatlar sifati, qulayligi va samaradorligini oshirishda muhim natijalar berayotganini ko'rsatdi. Sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish jarayonida birlamchi tibbiy yordamni rivojlantirish, profilaktik yo'nalishni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va tibbiy kadrlar salohiyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo'lib, ular amaliy jihatdan o'z samaradorligini namoyon etdi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, oilaviy poliklinikalar faoliyatining takomillashuvi va skrining dasturlarining kengaytirilishi ko'plab kasalliklarni erta bosqichda aniqlash imkoniyatini yaratdi. Bu esa surunkali kasalliklarning og'irlashishi, nogironlik va o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa yurak-qon tomir, qandli diabet va onkologik kasalliklarni profilaktik nazorat qilish tizimining rivojlanishi sog'liqni saqlash tizimining profilaktik yo'nalishga o'tayotganidan dalolat beradi.

Raqamlashtirish jarayonlari sog'liqni saqlash tizimida yangi bosqichni boshlab berdi.

Elektron tibbiy kartalar, elektron retseptlar, telemeditsina va masofaviy monitoring texnologiyalari aholiga tibbiy xizmat ko'rsatishning tezkorligi va qulayligini oshirdi. Shu bilan birga, raqamli tizimlar tibbiy ma'lumotlarning yagona bazasini shakllantirish orqali klinik qarorlar qabul qilish sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Ona va bola salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan dasturlar ham muhim ijobiy natijalarni ko'rsatdi. Zamonaviy perinatal markazlar, prenatal diagnostika va immunoprofilaktika dasturlarining rivojlanishi onalar va bolalar o'rtasida kasallanish hamda o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishga yordam berdi. Bu esa mamlakatning demografik va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tibbiy kadrlar tayyorlash tizimidagi modernizatsiya ham sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutdi. Simulyatsion markazlar, xalqaro hamkorlik dasturlari va amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari zamonaviy tibbiy kompetensiyalarga ega mutaxassislarini tayyorlash imkonini bermocda. Shu bilan birga, hududlarda tor mutaxassislar yetishmovchiligi muammosini bartaraf etish uchun maqsadli dasturlarni yanada kengaytirish zarur.

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar tibbiy xizmatlar sifatini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga joriy qilishda muhim ahamiyat kasb etdi. Xususiy sektor ishtirokining kengayishi tibbiyotda raqobat muhitini kuchaytirib, yuqori texnologik diagnostika va davolash xizmatlarining rivojlanishiga olib kelmoqda.

Shunga qaramasdan, ayrim tizimli muammolar ham mavjud bo'lib qolmoqda. Xususan, chekka hududlarda infratuzilma yetishmovchiligi, raqamli texnologiyalarning to'liq qamrab olinmaganligi, internet tezligining pastligi va yuqori malakali mutaxassislar tanqisligi tizim rivojlanishini ma'lum darajada cheklamoqda. Shu sababli hududlararo tengsizlikni kamaytirish, moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish hamda majburiy tibbiy sug'urta tizimini keng joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Kelgusida sog'liqni saqlash tizimini yanada rivojlantirish uchun quyidagi strategik yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- profilaktik tibbiyot va sog'lom turmush tarzini keng targ'ib qilish;
- telemeditsina va sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish;
- elektron sog'liqni saqlash tizimlarini to'liq integratsiyalash;
- ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash;
- xalqaro standartlar asosida tibbiy ta'lim sifatini oshirish;
- universal tibbiy qamrovga erishish uchun tibbiy sug'urta tizimini rivojlantirish;
- ekologik va epidemiologik xavflarga tayyorlik darajasini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilayotgan izchil va kompleks islohotlar aholining salomatligini mustahkamlash, umr davomiyligini oshirish hamda mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim strategik ahamiyatga ega. Zamonaviy innovatsion texnologiyalar va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirish orqali sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. *World Health Statistics 2024*. Geneva: WHO; 2024.
2. World Health Organization. *Primary Health Care on the Road to Universal Health Coverage*. Geneva: WHO; 2023.
3. United Nations Children's Fund (UNICEF). *State of the World's Children 2023*. New York: UNICEF; 2023.
4. The World Bank. *Digital Development in Health Systems*. Washington DC; 2022.
5. Kruk M.E., Gage A.D., Arsenault C. et al. High-quality health systems in the Sustainable Development Goals era. *The Lancet*. 2018;392(10160):2203–2212.
6. Bashshur R., Doarn C., Frenk J. Telemedicine and the COVID-19 Pandemic. *Telemedicine and e-Health*. 2020;26(5):571–573.
7. Atun R. Transitioning health systems for multimorbidity. *The Lancet*. 2019;393(10182):721–722.

8. Frenk J., Moon S. Governance challenges in global health. *New England Journal of Medicine*. 2021;384(10):936–942.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilishga oid farmon va qarorlari to‘plami. Toshkent; 2020–2025.
10. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. *Sog‘liqni saqlash tizimi faoliyati bo‘yicha statistik to‘plam*. Toshkent; 2024.
11. Patel V., Saxena S., Lund C. et al. The Lancet Commission on global mental health and sustainable development. *The Lancet*. 2018;392(10157):1553–1598.
12. Bloom D.E., Kuhn M., Prettner K. Modern health systems and economic growth. *Oxford Review of Economic Policy*. 2021;37(4):665–689.
13. OECD Health Division. *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing; 2023.
14. WHO Regional Office for Europe. *European Health Report 2021*. Copenhagen; 2021.
15. Topol E. *Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again*. New York: Basic Books; 2019.